एकाइ १ · उज्यालो यात्रा

उत्तरकुञ्जिका · शिक्षकका लागि

पूर्णाङ्क ३९

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ शब्दार्थ

१. सङ्कल्प → **च.** कुनै काम पूरा गर्ने अठोट, दृढ निश्चय — ज्ञान · ३

२. सौरभ → **क.** सुगन्ध, सुवास, बास्ना

३. उद्यत → **ज.** तयार भएको, तत्पर

४. उदात्त → **ङ.** महान्, उदार

५. पौरख → **छ.** आफ्नै मिहिनेत; कमाइ, आर्जन

६. लालच → **ग.** लोभ, कुनै कुरा पाउने तीव्र इच्छा

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

२ शब्द पहिचान

अङ्क विभाजन — ज्ञान · २

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘सुवास’ र ‘असम्भव’ लेखेमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘उत्तर’ (दिशा; प्रश्नको जवाफ) र ‘हुल’ लेखेमा।

३ ठिक कि बेठिक?

i. ✓ **ठिक** — बोध · २

ii. ✗ **बेठिक:** कविताअनुसार दाउरो सयौँपटक घोटिएपछि चन्दन बन्छ।

iii. ✗ **बेठिक:** अनुष्टुप् छन्दको हरेक पाउमा आठ अक्षर हुन्छन्; दुई पाउ एउटै पङ्क्तिमा लेखिँदा पङ्क्तिमा सोह्र अक्षर देखिन्छन्।

iv. ✓ **ठिक**

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

४ कविताको बोध

क. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ मानिसले मिहिनेत गरेर जुटाएको ज्ञानले भनी लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ सधैँ न्यायका लागि समर्पित भएका मानिसको भनी लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** — प्रयोग · २

✓ पहिलो पङ्क्तिलाई ‘उच्च सङ्कल्प भएमा केही पनि असम्भव छैन’ जस्तो कर्ता सुरुमा र क्रियापद अन्त्यमा आउने गद्य वाक्यमा लेखेमा।

✓ दोस्रो पङ्क्तिलाई ‘सबै महान् मान्छेहरू सङ्कल्पले नै बनेका हुन्’ जस्तो गद्य वाक्यमा लेखेमा (‘सब’ लाई ‘सबै’ बनाई)।

घ. **उत्तर**

कविले असल कर्म, त्याग, प्रेम, ज्ञान र न्यायले भरिएको जीवनलाई आदर्श जीवन यात्रा भनेका छन्। यस्तो यात्रामा हिँड्ने मान्छे दृढ सङ्कल्पका साथ निरन्तर मिहिनेत गर्छन् र अरूबाट लिनुभन्दा अरूलाई दिनुमा खुसी हुन्छन्। उनीहरू ईर्ष्या र द्वेष त्यागेर सबैतिर प्रेम छर्छन् र अरूको दुःखको समयमा अँध्यारोमा चाँदनी छरेझैँ आशा दिन्छन्। लोभलालचबाट टाढा रहेर उनीहरू न्यायका पक्षमा उभिन्छन् र आफू उच्च बाटोमा हिँडेर अरूका लागि पनि बाटो बनाउँछन्। अन्त्यमा कवि आफैँ पनि चन्द्रमा र सूर्य जस्तै बलेर अरूलाई उज्यालो दिने र आफ्नै पौरखले बाटो खन्ने चाहना राख्छन्।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन **बोध · ४**

- ✓ असल कर्म, दृढ सङ्कल्प र निरन्तर मिहिनेतको जीवन भनी लेखेमा।
- ✓ लिनुभन्दा दिनुमा खुसी हुने, ईर्ष्या र द्वेष त्यागेर प्रेम छर्ने कुरा लेखेमा।
- ✓ न्यायका पक्षमा उभिने, लोभलालच त्याग्ने वा अरूका लागि बाटो बनाउने कुरा लेखेमा।
- ✓ अन्तिम श्लोकमा कवि आफैँ त्यस्तै उज्यालो यात्रामा हिँड्ने चाहना राख्छन् भनी लेखेमा।

५ भाव विस्तार

उत्तर **उच्च दक्षता · ४**

प्रस्तुत श्लोक रामप्रसाद ज्ञवालीको 'उज्यालो यात्रा' कविताबाट लिइएको हो। यसमा कविले मान्छेको मनबाट ईर्ष्या र द्वेष हटाउनुपर्ने कुरा गरेका छन्।

ईर्ष्या भनेको अरूको प्रगति देखेर मनमा हुने डाह हो भने द्वेष शत्रुताको भाव हो। यी भावले मान्छेको मन आफैँ जलाउँछन्, सम्बन्ध बिगार्छन् र समाजमा फुट ल्याउँछन्। जसले यी भाव मनबाट हटाउँछन्, उनको मनमा प्रेम र सद्भावले ठाउँ पाउँछ। फूलले भेदभाव नगरी चारैतिर सुगन्ध फैलाएझैँ यस्ता मान्छेले सबैतिर माया छर्छन्। साथीको सफलतामा डाह गर्नुको सट्टा बधाई दिने विद्यार्थी र जात, धर्म वा धनका आधारमा भेदभाव नगर्ने समाजसेवी यस्तै मान्छे हुन्।

यस्ता मान्छेले परिवार, समाज र विश्वलाई नै सुन्दर बनाउँछन्, त्यसैले उनीहरू विश्वकै गौरव बन्छन्। हामीले पनि मनबाट डाह र शत्रुता हटाएर प्रेमको सुगन्ध छर्नुपर्छ भन्ने सन्देश यस श्लोकले दिएको छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ श्लोकको सन्दर्भ (कविता र कवि) र ईर्ष्या, द्वेष र प्रेम सौरभको अर्थ खुलाएमा।
- ✓ ईर्ष्या र द्वेषले गर्ने हानि र प्रेमले ल्याउने सद्भावको भाव विस्तार गरेमा।
- ✓ भावलाई दैनिक जीवनको उदाहरणसहित पुष्टि गरी निष्कर्ष दिएमा।
- ✓ वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

६ बोध प्रश्नोत्तर

क. **अङ्क विभाजन** **ज्ञान · १**

- ✓ गाईलाई घाँस हाल्छिन् भनी लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** **ज्ञान · १**

- ✓ हरेस नखाई हरेक बेलुका अभ्यास गरेको र नबुझेका प्रश्न शिक्षकलाई सोधेको लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** **ज्ञान · १**

- ✓ गाउँका साना भाइबहिनीलाई निःशुल्क पढाउँछिन् भनी लेखेमा।

घ. **अङ्क विभाजन** **बोध · १**

- ✓ निरन्तर मिहिनेतले साधारण मान्छे पनि असाधारण बन्छ (घोटिएर दाउरो चन्दन बन्छ) वा अरूलाई दिनुमा खुसी हुनुपर्छ भन्ने भावसँग जोडेर लेखेमा।

७ पदवर्ग पहिचान

अङ्क विभाजन **ज्ञान · ३**

- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले 'धनीले' नाम (विशेषण 'धनी' ले 'ले' विभक्ति लिएर नामको काम गरेको, पदवर्ग विचलन) र 'उनीहरू' सर्वनाम लेखेमा।
- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले 'नयाँ' विशेषण र 'ल्याउँछन्' क्रियापद लेखेमा।
- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले 'बिस्तारै' क्रियायोगी र 'तर' संयोजक लेखेमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

८ पदवर्ग विचलन

उत्तर **प्रयोग · २**

क. आमा भान्साभित्र खाना पकाउँदै हुनुहुन्छ। (नामयोगी) पानी पर्न लाग्यो, भित्र आऊ। (क्रियायोगी)

ख. यो मेरो सबैभन्दा मन पर्ने खाना हो। (सर्वनाम) यो किताब मैले पुस्तकालयबाट ल्याएँ। (विशेषण)

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले 'भित्र' लाई नामसँग जोडेर (नामयोगी) र क्रियासँग मात्र (क्रियायोगी) प्रयोग गरेमा।
- ✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले 'यो' लाई नामको सट्टामा (सर्वनाम) र नामअघि (विशेषण) प्रयोग गरेमा।

९ शुद्ध शब्द पहिचान

i. **ग.** मिहिनेत **ज्ञान · ०.५**

'मिहिनेत' आगन्तुक शब्द हो; आगन्तुक र तद्भव शब्दको सुरु र बिचमा ह्रस्व इ लेखिन्छ।

ii. **ख.** ईर्ष्या **ज्ञान · ०.५**

'ईर्ष्या' तत्सम शब्द हो; संस्कृतकै रूपमा सुरुमा दीर्घ ई र मूर्धन्य 'ष' लेखिन्छ।

१० वाक्य सम्पादन

अङ्क विभाजन **प्रयोग · २**

- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले 'भोली' लाई 'भोलि' (अव्ययको अन्त्यमा ह्रस्व) र 'पानि' लाई 'पानी' (नामको अन्त्यमा दीर्घ) बनाएमा।
- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले 'मन्दिर तिर' लाई जोडेर 'मन्दिरतिर' लेखेमा र अन्त्यमा अल्पविरामको ठाउँमा पूर्णविराम (।) राखेमा।

११ रचना

उत्तर **प्रयोग · ४**

नमुना कविता:

मेरो गाउँ

बिहानीको घामसँगै खेतका गरा हाँस्छन्,
चौतारीको छहारीमा बुढापाका गफ गाँस्छन्।
साँझ पर्दा खोलाको सुसाइ मिठो गीत बन्छ,
जहाँ गए पनि गाउँको माया मनमै रहन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ शीर्षकअनुसारको विषय र एउटा मूल भाव भएको चार पङ्क्तिको कविता लेखेमा।
- ✓ गाउँका कम्तीमा दुईओटा विम्ब (खेत, चौतारी, खोला, बथान जस्ता) प्रयोग गरेमा।
- ✓ पङ्क्तिको अन्त्यमा मिल्ने ध्वनि वा उस्तै लम्बाइका पङ्क्तिले लय मिलाएमा।
- ✓ वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

१२ सोच्नुहोस्

उत्तर **उच्च दक्षता · ४**

दसौँ श्लोकसम्म कविले ‘जो’, ‘जसका’, ‘तिनै’ भनेर अरू आदर्श मान्छेको वर्णन गरेका छन्, तर अन्त्यमा ‘म’ भनेर आफैँलाई प्रश्न गरेका छन्। अरूलाई उपदेश दिनु सजिलो हुन्छ, आफैँ त्यसअनुसार चल्नु गाह्रो हुन्छ; कविले यही कुरा बुझेर पहिले आफैँलाई जाँचेका हुन्। यसले कविको नम्रता देखाउँछ: उनी आफू त्यो उचाइमा पुगिसकेको दाबी गर्दैनन्, पुग्ने चाहना मात्र राख्छन्। ‘चलुँला’, ‘बलुँला’ जस्ता क्रियाले निराशा होइन, आशा र अठोट बुझाउँछन्। कविताको अन्त्यमा आएको यो प्रश्न पढ्दा पाठकले पनि ‘म कहिले यस्तो बन्छु?’ भनेर आफैँलाई सोध्छ। त्यसैले कविले आफैँलाई गरेको प्रश्नले कवितालाई उपदेश मात्र नभई आत्मसमीक्षा र प्रेरणाको कविता बनाएको छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ अघिल्ला श्लोकमा अरूको वर्णन र अन्तिम दुई श्लोकमा आफैँलाई प्रश्न गरेको फरक देखाएमा।
- ✓ अरूलाई उपदेश दिनुभन्दा आफैँ पालना गर्नु कठिन हुने, त्यसैले कविले आत्मसमीक्षा गरेको तर्क दिएमा।
- ✓ प्रश्नले निराशा होइन, कविको नम्रता, आशा वा अठोट देखाउँछ भनी लेखेमा।
- ✓ यो प्रश्नले पाठकलाई पनि आफैँलाई सोध्न प्रेरित गर्छ भन्ने निष्कर्ष दिएमा।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	**जम्मा**
अङ्क	१४	७	१०	८	**३९**

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking